

Tylińska, Ewelina

"Koło Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. 130 lat tradycji (1873-2003)", Piotr Köhler, Kraków 2006 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 52/1, 250-253

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Köhler: *Koło Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. 130 lat tradycji (1873–2003)*. Kraków 2006, 226 s.

Piotr Köhler, autor recenzowanej pracy, należy do grona pracowników Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pełni funkcję adiunkta w Instytucie Botaniki (Zakład Badań i Dokumentacji Polarnej im. prof. Zdzisława Czeppego). Jego zainteresowania badawcze obejmują przede wszystkim zagadnienia z dziedziny historii botaniki, dziejów zbiorów botanicznych oraz biografii botaników. Zajmuje się również rozwojem instytucji botanicznych, etnobotaniką historyczną oraz użytkowaniem zasobów roślinnych na przestrzeni wieków; tematом tym poświęcone zostały poprzednie publikacje badacza¹. Prezentowana książka także nawiązuje do wspomnianej problematyki – przedstawiając losy studenckiego Koła Przyrodników na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Koło to, istniejące po dziś dzień, należy do grona najstarszych i najbardziej zasłużonych stowarzyszeń naukowych młodzieży akademickiej na uczelni krakowskiej. Wedle słów P. Köhlera jego korzenie sięgają „...kółka przyrodniczego powstałego w 1873 r. w obrębie Czytelni Akademickiej...” (s. 9). Jego losy przebiegały w zmiennym rytmie, zależnie od panującej sytuacji politycznej i aktualnych wytycznych władz. Dlatego też notowano przerwy w jego działalności: już w początkowym okresie istnienia Koła niekorzystne dlań przepisy urzędników austriackich spowodowały trwającą kilka lat pauzę. Stowarzyszenie nie funkcjonowało także w czasie II wojny światowej, zaś w okresie stalinowskim jego czynności pozostawały pod silnym wpływem teorii miczurinizmu-łysenkizmu. Zadaniem Koła Przyrodników była pomoc studentom w rozwijaniu i pogłębianiu wiedzy biologicznej, w tym celu organizowano rozmaite kursy – m.in. rysunku biologicznego, preparacji kręgowców i bezkręgowców, sporządzania zielników – oraz w miarę możliwości dostarczano najnowszych publikacji. Ważną rolę pełniło także przygotowanie i publikowanie tanich skryptów, jak również (zwłaszcza z punktu widzenia społeczności studenckiej) przeprowadzanie wspólnych spotkań towarzyskich. Ostatnią z wymienionych funkcji Koła, aczkolwiek równie ważną, było organizowanie bliskich i dalekich wypraw badawczych. Wycieczki te, oprócz integrowania społeczności akademickiej, często służyły większemu gronu ludności, np. „Tydzień ochrony przyrody” w 1929 r., który stał się imprezą ogólnopolską (s. 45).

Stan badań na ten temat jest bardzo skromny, jak zauważa autor „...Brak dotychczas profesjonalnej publikacji, która obejmowałaby całość dziejów Koła Przyrodników. Dotychczasowe zawierały jedynie krótkie informacje o działalności Koła Przyrodników...” (s. 10). Przykładem może tu służyć monumentalna praca profesora Juliana Dybca, w której to poświęcono opisywanemu stowarzyszeniu zaledwie jedno zdanie, a jest to przecież jedna z najstarszych tego typu

organizacji na Uniwersytecie Jagiellońskim²! Pozostałe tytuły wymienione przez P. Köhlera ograniczają się do kronik i sprawozdań w periodykach naukowych oraz do dwóch niewielkich prac jubileuszowych³. Reasumując – widoczne jest, że zagadnienie to było jak dotąd zaniedbane. Zmiana tego stanu rzeczy stanowiła jeden z celów autora, który na wstępie zaznaczył, iż pragnie opracować dzieje Koła Przyrodników w całym okresie jego istnienia. Poza tym badacz zaplanował szczegółowe przedstawienie działalności wydawniczej stowarzyszenia, zaś w części końcowej – relacje z odbytych wypraw studenckich.

Ze względu na specyfikę tematu – monografia stowarzyszenia naukowego – oraz ograniczoną ilość opracowań, praca ta ma charakter źródłowy. Jako że autor poświęcił najwięcej uwagi faktom z życia Koła w układzie chronologicznym, korzystał przede wszystkim z uniwersyteckich materiałów archiwalnych oraz z opisów przekazanych przez byłych studentów. W pierwszej kolejności wykorzystane zostały archiwalia Koła Przyrodników zachowane w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Dziale Nauczania (Collegium Novum). Część dokumentacji została udostępniona przez wieloletnią opiekun stowarzyszenia prof. dr hab. Annę Marchlewską-Koj. Poza tym autor przeprowadził kwerendę źródłową wśród protokołów posiedzeń Senatu Akademickiego UJ (począwszy od roku 1873 r.) oraz innych akt senackich dotyczących organizacji studenckich – w tym także materiałów poświęconych Czytelnii Akademickiej im. Adama Mickiewicza i dokumentów rozmaitych związków ideowo-politycznych mających wpływ na działalność Koła (m.in. Federacji Polskich Organizacji Studenckich, Zrzeszenia Studentów Polskich, Związku Akademickiej Młodzieży Polskiej). W dalszej części pracy uwzględnione zostały akta posiedzeń Rady Wydziału Filozoficznego (1873–1945), jak i zbiory dokumentacji pozostałych wydziałów związanych z przedsięwzięciami Koła (przykładowo Towarzystwem Biblioteki Uczniów Nauk Matematycznych). Następnie zaś P. Köhler wykorzystał zachowane materiały własne Koła z okresu 1945–1950 i 1981–2003, dokumenty Stowarzyszenia Kół Naukowych Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego oraz akta Związku Młodzieży Polskiej i Zrzeszenia Studentów Polskich (1950–1970).

Książka zawiera pięć rozdziałów, z których najbardziej rozbudowana jest część poświęcona dziejom Koła. Kalendarium zostało opracowane w chronologicznie ułożonych odcinkach, w których wyróżniono zostały kolejne okresy istnienia organizacji: przedstawiono m.in. pierwsze próby utworzenia Koła, jego powolny rozwój, a następnie rozkwit stowarzyszenia w okresie międzywojennym oraz dokładny przebieg prac prowadzonych współcześnie. Każdy z podrozdziałów dzieli się na akapity prezentujące następujące po sobie lata (w rozwinięciu na miesiące i dni), tak więc czytelnik ma szansę zapoznać się z bardzo dokładnym opisem wydarzeń i podejmowanych przez studentów akcji. Naszkicowane zostały ramy prawne funkcjonowania Koła (obowiązujące statuty),

sprawy finansowe, dzieje rozmaitych sesji naukowych i wypraw badawczych. Autor przytacza liczne cytaty zarówno nawiązujące do wspomnień absolwentów, jak i wywodzące się z ówczesnej prasy oraz opracowań naukowych. Co więcej, każdy z przedstawionych okresów został przez autora zwięźle podsumowany przez zaznaczenie dokonań oraz zmiany w statusie prawnym Koła, jakie zaszły w omawianym czasie.

Zrozumienie losów stowarzyszenia w szerszym kontekście historycznym umożliwia rozdział poświęcony podstawom prawnym działalności Koła Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Oprócz wyczerpujących informacji z dziedziny ustawodawstwa, fragment ten zawiera zwięźle odniesienia do dziejów oświaty w Polsce od połowy XIX w., a więc prezentuje sytuację szkół wyższych w momencie uzyskania przez Galicję autonomii, następnie omawia międzywojenne ustawy akademickie i ich tło polityczne, zaś w części końcowej przedstawiono losy uniwersytetów w okresie PRL. Kalendarium uzupełnione zostało rozdziałami poświęconymi działalności wydawniczej Koła oraz opisom i relacjom z odbytych wycieczek. Autor skrupulatnie odnotował wszelkie publikacje sygnowane przez stowarzyszenie oraz sposoby ich edycji, od skryptów poprzez publikacje naukowe (pierwsza z r. 1910 – *Klucz do oznaczania zwierząt kręgowych ziem polskich*) aż po wydawnictwa jubileuszowe (*Biuletyn Informacyjny Koła*). W dalszej części książki zamieszczone zostały wspomnienia z lat minionych oraz relacje z wypraw, co stanowi cenny materiał, jako że nie powstała jak dotąd obszerna księga jubileuszowa Koła. W pracy uwzględniono wypowiedzi siedmiu osób, poczynając od okresu tuż przed drugą wojną światową aż po współczesność. Mają one charakter narracyjny i anegdotyczny, natomiast opisy studenckich wypraw badawczych ujęte zostały w bardziej zwięzłą formę katalogu „fizek”: relację poprzedza nagłówek informujący o czasie, celu i osiągnięciach ekspedycji; w publikacji przedstawione zostały wycieczki z lat 1985–2003. Poza tym w książce znajduje się rozdział poświęcony najwybitniejszym członkom Koła (biogramy), dwa aneksy z tekstami źródłowymi (statuty Koła Przyrodników oraz jego kolejne władze) oraz indeks osób. Dodatkowym atutem są fotografie, ilustrujące działalność Koła, poczynając od czasów międzywojennych po współczesne.

Podsumowując uznać należy, iż autor osiągnął wyznaczony zamiar: opracował wyczerpujące kalendarium z dziejów Koła Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. W swojej pracy uwzględnił obowiązujące na przestrzeni lat warunki polityczne oraz obowiązujące akty prawne. Udokumentował dokonania Koła – publikacje, egzotyczne wyprawy, akcje o charakterze społecznym. Książka ta została oparta na rzetelnie zgromadzonym materiale źródłowym (wyczerpujące przypisy świadczą o starannej kwerendzie w archiwach UJ), dzięki czemu stała się doskonałą pomocą dla badaczy zainteresowanych dziejami Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz rozwojem studenckiego ruchu naukowego w Polsce.

Przypisy

¹ M.in. *Bibliografia botaniki w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności (1818–1952–2000)*, Kraków 2004; *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności (1815–1952)*, Kraków 2002; *Polskie badania paleobotaniczne trzeciorzędu*, Kraków 2001; *Zielnik Józefa Jundzilla*, Kraków 1995.

² J. D y b i e c : *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000, s. 333.

³ J. W a j d a : *Zarys historii Kola Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1987; W. M r ó z : *Zarys historii Kola Przyrodników Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1997.

Ewelina Tylińska

Instytut Historii Nauki PAN

Warszawa

Jonė R u k š ė n i e n ė, Dalia J o n y n a i t ė : *Vilniaus universiteto herbariuo senoji kolekcija*. Vilnius 2006 Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 119 s., ilustr.

Zanim fotografia zdominowała szatę ilustracyjną przyrodniczych publikacje zamieszczano w nich ryciny – głównie grafiki tworzone w różnych, coraz bardziej doskonalonych technikach. Rozwój ilustracji będących dopełnieniem naukowego przekazu można zauważyć od lat 20. XIX w., kiedy to wynalazek litografii znacznie ułatwił i obniżył koszt powielania rysunków, a następnie – w drugiej połowie XIX w., gdy miejsce odbitek litograficznych zajęły drzeworyty. Wzorem służącym za podstawę tych przedstawień były rysunki oraz barwne akwarele i pastele, wykonywane zarówno przez wyszkolonych artystów i rytowników jak również przez samych przyrodników, kopiowano też prace już opublikowane – najczęściej ilustracje zamieszczane w obcych czasopismach. Ideałem była sytuacja, gdy ilustracje mogły być wykonane z natury, i gdy ich twórca posiadał zarówno wiedzę przyrodniczą jak i zdolności plastyczne.

Jednym z tak uzdolnionych przyrodników był Konstanty Proszyński (Prószyński, w wersji litewskiej – Prošinskio) (1859–1936), który w latach 1919–36 zajmował stanowisko inspektora Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Proszyński prowadził badania floty krajowej, zajmował się zwłaszcza tzw. florą kresową; najwięcej uwagi poświęcił jednak badaniu grzybów wyższych. Wykorzystując swoje zdolności malarskie stworzył atlas roślin wyższych, a także atlas grzybów składający się z kilku tysięcy barwnych tablic. Dzieła tego jednak nie zdołał opublikować z powodu trudności finansowych¹.